het GROENBLAUW EILAND van DORDRECHT

beknopte ruimtelijke visie

Opdrachtgever:
Gemeente Dordrecht
Ellen Kelder
Berry Gersonius

Opdrachtnemer:
DE URBANISTEN
Florian Boer

in samenwerking met

Natuurlijke Zaken
Bas Koppers

Maart 2020

DORDRECHT

DE URBANISTEN

NATUURLIJKE ZAKEN

INHOUD

1. Waarom een GroenBlauwe visie 1

2. het Proces 3

3. de Visie op hoofdlijnen + Visiekaart 7

4. Verdieping in vier Thema's: 11

het GroenBlauw Eiland van Dordrecht is GEZOND 13

BIODIVERS 17

KLIMAATADAPTIEF 19

CULTUURHISTORISCH RIJK 21

5. de GroenBlauwe strategieën 23

GETIJDENLANDSCHAP uitbouwen 25

DIJKRINGEN versterken 33

KILLEN versterken 45

DORDWIJKPARK maken 55

6. Potentieel voor verdichting 63

Colofon en bijlagen 65

Ecosysteemdiensten

Groeneblauwe Gebruikswaarden

Bovenstaande cirkels zijn verbeeldingen van de Atlas Natuurlijk Kapitaal van het RIVM (boven) en gebaseerd op gezamenlijk onderzoek naar Groen in Amsterdam door RIVM en De Urbanisten (onder).

1. Waarom een GroenBlauwe visie

De visie Groenblauw Eiland van Dordrecht verbindt een gezonde leefomgeving met klimaatadaptatie, biodiversiteit en de rijke cultuurhistorie van het eiland.

De groeiopgave van het aantal inwoners is de directe aanleiding om een duidelijke ambitie te formuleren op groen (natuur) en blauw (water). Dordrecht groeit de komende jaren met 4.000 woningen. Daarnaast is er de ambitie om na 2022 nog eens 6.000 extra woningen op nieuwe locaties te bouwen.

Extra woningen betekent doorgaans ook heel veel extra autobewegingen en geparkeerde auto's. Door een kwalitatief hoogwaardig groenblauw netwerk te combineren met een uitstekend fietsroute-netwerk dat comfortabel is verbonden met het openbaar vervoer proberen we deze groei in autobewegingen, om te zetten in meer fietsbewegingen en gebruik van openbaar vervoer.

Groenblauwe verbindingen zorgen ervoor dat de stad gereed is voor het veranderend klimaat en daarnaast gezond en aantrekkelijk blijft. Zij leveren ecosysteemdiensten waar zowel mens als natuur van profiteert in de vorm van regulerende, ondersteunende, culturele en productie diensten Naast deze natuurlijke baten zijn er ook direct aan de mens gerelateerde voordelen te onderkennen die we als gebruikswaarden kunnen herkennen, zoals sociale, culturele, economische en menswaarden). Investeren in groenblauwe verbindingen dient vele doelen en is meer dan nuttig voor de natuur.

Daarom wordt er geïnvesteerd in robuuste groene en blauwe verbindingen op het Eiland van Dordrecht. De hoofddragers zijn twee voor de stad kenmerkende groene zones; het Wantij en de Dordtwijkzone. Daarbij komt vervolgens een netwerk van fijnmazige vertakkingen zoals de dijklinten, de killen, de lanen en parken die het groen tot dichtbij de voordeur van iedere inwoner kunnen brengen.

Uit analyse blijkt dat de rijke Cultuurhistorie van het Eiland van Dordrecht de aanknopingspunten biedt om de doelen en ambities te combineren. Op basis hiervan stellen we voor om vier groenblauwe hoofdstructuren te versterken:

- Het Getijdenlandschap dat de rijke randen van het Eiland vormt, met het Wantij in het bijzonder
- De historische Dijklinten waaruit het eiland in ringen is opgebouwd
- Het Killenlandschap* dat zich nu vooral manifesteert als grillige (binnendijkse) waterlopen
- De Dordwijkzone die opnieuw wordt uitgevonden als centraal park en klimaatbuffer

In deze rapportage worden de bovenstaande vier groenblauwe structuren uitgewerkt. Eerst wordt er aandacht besteed aan het doorlopen proces, de integrale visie en de thematische baten die er voor het hele eiland verbonden zijn aan het groenblauwe netwerk.

De groenblauwe visie wordt verwerkt in de Omgevingsvisie van Dordrecht. Daarnaast geeft het richting aan het Kwaliteitsboek Openbare Ruimte - de update van het handboek zal voor groen en blauw de praktische uitwerking zijn richting een beweegvriendelijke, klimaatadaptieve, groene en biodiverse openbare ruimte. De ambities uit de Omgevingsvisie zullen worden uitgewerkt in het Groenblauwe Programma. Dit bestaat uit 3 delen. Deel 1 is een overkoepelend deel waarin de zaken worden uitgewerkt die voor het geheel van toepassing zijn. Deel 2 is de opvolger van het GRP en deel 3 is het Groenblauwe beheerprogramma.

**In Dordrecht wordt de term kreek niet gebruikt, hier wordt gesproken over een kil.*

2. het Proces

Deze groenblauwe visie is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de gemeente Dordrecht met ondersteuning van Bureau Stadsnatuur Rotterdam. Hiervoor is een proces doorlopen waarin verschillende stakeholders zijn betrokken in twee brede workshops met tientallen deelnemers en drie reeksen van kleinere zogenaamde 'keukentafelgesprekken' waarin verder gesproken is over een specifiek thema of opgave met een selecte groep direct betrokkenen. Een volledige lijst met alle deelnemers is opgenomen in de bijlage.

Het proces is vormgegeven in zes stappen, die we kort beschrijven:

Stap 1

De start is een positionering van de groenblauwe structuren op drie relevante schaalniveaus: de regioschaal, het niveau van de stad en het wijkniveau. Hierbij is een eerste concept visiekaart met bijbehorende legenda geschetst op basis van het beschikbare materiaal vanuit de gemeente Dordrecht. Dit is getest in een eerste reeks keukentafelgesprekken met de gemeente en meer specifiek met de directeur Henk Kranendonk. Op de concept visiekaart heeft de verdere uitwerking plaatsgevonden. De visiekaart heeft tijdens het proces gediend als een praatstuk, dat steeds weer opnieuw is aangescherpt op basis van nieuwe kennis en inzichten vanuit verschillende stakeholders.

Stap 2

Tijdens de tweede stap heeft thematische verdieping plaatsgevonden in een tweede reeks keukentafelgesprekken. Voorafgaande aan dit proces hebben we verschillende themakaarten opgesteld waarin ecologie, klimaatadaptatie, cultuurhistorie en gezonde leefomgeving en bewegen al in kaart zijn gebracht. Tijdens deze stap is specifiek verder gesproken over milieutechnische aspecten van gezondheid, maar deze zijn in het vervolg niet meer verder apart uitgewerkt. Het thema gebruikswaarden is samengebracht met gezonde leefomgeving en bewegen. Voor elk thema is een apart keukentafelgesprek gevoerd met betrokken experts en stakeholders. Hieruit zijn vijf verschillende themakaarten opgemaakt die in hoofdstuk 4 worden behandeld.

Stap 3

Op basis van de verder uitgediepte thema's is vervolgens de visiekaart weer geactualiseerd. Tijdens deze stap zijn ook de keuzes gemaakt voor de legenda-eenheden van de kaart. Dit is een belangrijke stap geweest in het proces. Hier is bepaald welke groenblauwe structuren er bepalend zijn voor de groenblauwe visie op het eiland van Dordrecht. Hier is nadrukkelijk de link met de cultuurhistorie gelegd als een uniek en nog steeds herkenbare laag op het eiland waaraan het merendeel van de groenblauwe structuren kunnen worden gekoppeld. Het versterken van deze structuren betekent daarmee ook meteen het versterken van de link met de cultuurhistorie van het eiland en daarmee het verankeren van haar groenblauwe identiteit.

In een eerste brede workshop is de visiekaart gepresenteerd en zijn de verschillende thema's getoetst bij de deelnemers op hun relevantie, op hun inhoud en op de missing links. Deze hebben we vervolgens gekoppeld aan de verschillende groenblauwe structuren die hier een invulling aan kunnen geven om deze vervolgens verder te preciseren.

Stap 4

Op basis van de feedback in de brede workshop hebben we een derde reeks keukentafelgesprekken gevoerd. Deze waren gebaseerd op een mix van thematische onderwerpen gelinkt aan specifieke groenblauwe structuren. Zo is er specifiek over werklandschappen gesproken om het potentieel van de Killen verder te onderzoeken. Er is dieper doorgepraat over de mogelijkheden voor sportlandschappen, waarbij nadrukkelijk de kansen voor de Dordtwijkzone zijn verkend. Maar ook andere structuren zoals het Wantij en de Killen kwamen hier nadrukkelijk naar voren. Een verdiepend gesprek over fietsstructuren kreeg een duidelijke focus op het potentieel van de dijklinten als prioritaire fietsverbindingen en als vierde gesprek is er nogmaals dieper doorgesproken over klimaatadaptatie waarbij met name de waterstructuur verder is verkend. Ook hier kreeg de Dordtwijkzone een prominente positie toebedeeld. Op basis van deze gesprekken zijn de ontbrekende schakels en waar de verschillende groenblauwe structuren versterkt dienen te worden nadrukkelijker naar voren komen.

Stap 5

Tijdens deze fase zijn de verschillende groenblauwe structuren verder uitgewerkt en is de visiekaart gecompleteerd. Dit materiaal is tijdens een tweede brede workshop voorgelegd aan een grote groep verschillende stakeholders van onder andere de gemeente Dordrecht, de Provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, het waterschap Hollandse Delta, de GGD, verschillende sportverenigingen, Parkschap Bedrijventerrein Dordtse Kil, het Nationaal Park De Biesbosch, bewonersplatform Duurzaam Dordrecht en bureau Stadsnatuur.

In deze workshop zijn de vier verschillende groenblauwe structuren verder bestudeerd en aangescherpt. Met hulp van vier externe professionals zijn er voor elke groenblauwe structuur icoonprojecten gedefinieerd en is getracht hier ook een vorm van operationalisatie in praktisch uitvoerbare projecten aan te geven. Directieleden en experts van de gemeente Dordrecht, de Provincie, het Waterschap en Staatsbosbeheer hebben hier tot slot weer op gereflecteerd. De uitwerking van deze goed bezochte bijeenkomst (ca. 50 mensen) is opgenomen in hoofdstuk 5.

Stap 6

Tot slot is op basis van de voorgaande stappen dit visiedocument opgesteld. Daarbij hoort ook de grote visiekaart ‘het Groenblauw Eiland van Dordrecht’ waarin niet enkel de kaart in zijn totaliteit wordt getoond, maar op de achterzijde de verschillende thematische aspecten worden uitgediept in kaartbeelden, schema’s en wetenswaardigheden. De visiekaart is ook als GIS-bestand geleverd. Het betreft hier geen eindbeeld maar een levend document dat in de tijd weer zal worden aangescherpt en verrijkt.

Dit stappenplan is gevisualiseerd in één overzichtsschema op de volgende pagina’s.

Visualisatie van het doorlopen proces

Eerste verkenning Visie	Thematische verdieping	Integrale visiekaart
Keukentafelgesprek 1	Keukentafelgesprek 2	Workshop 1
Stap 1	**Stap 2**	**Stap 3**

Uitwerken groenblauwe structuren	Concept visie + benoemen icoonprojecten	Visiedocument
Keukentafelgesprek 3	Workshop 2	Rapportage
Stap 4	**Stap 5**	**Stap 6**

3. de Visie op hoofdlijnen

Een groot deel van het Nederlandse landschap is gevormd door een combinatie van natuurlijke krachten en menselijk ingrijpen. Maar er is waarschijnlijk geen regio in Nederland waar het 'bouwen met de natuur' zo'n sterke cultuur is geworden als in de Drechtsteden. De bijzondere ligging op de overgang van rivieren naar delta en een geschiedenis van overstromingen vanuit zowel de rivieren als de zee bracht de inwoners tot vindingrijke aanpassingen aan hun huizen en land, en steeds weer nieuwe economische activiteiten die gebruik maakten van het water. De rijke cultuurhistorie van het Eiland van Dordrecht biedt de aanknopingspunten om een gezonde leefomgeving te maken die weerbaar is voor klimaatverandering en met een hogere biodiversiteit. Natuur zorgt voor een gezonde, schone stad en met de Biesbosch is er nationale topnatuur in de nabije omgeving.

De visie voor een Groenblauw Eiland van Dordrecht speelt zich af op drie schaalniveaus:
Regio, Eiland en Buurt.

De ligging in het uniek zoetwatergetijden landschap met de schoonheid van het water en haar oevers en de nabijheid van natuur van wereldklasse is één van de belangrijkste vestigingskwaliteiten voor wonen en werken. Met een dagelijks getijdenverschil manifesteert het getijdenmilieu zich tot rijke randen rondom het eiland, uitgroeiend in het Nationaal Park de Biesbosch. Een uniek natuurgebied waarin dynamische ecologische processen plaatsvinden en waar bijzondere leefgebieden voorkomen voor veel planten en dieren. Het gebied trekt jaarlijks vele bezoekers en de bezoekersaantallen nemen steeds verder toe.

Toch kan Dordrecht deze kwaliteiten beter benutten. Op het niveau van het eiland zijn er grote verschillen hoe stad en landschap zijn verbonden met recreatieve routes en groenstructuren. De zuid- en oostzijde zijn royaal van opzet met veel contact met de groenblauwe buitengebieden. Hier zijn de buurten groen en is de Biesbosch nooit ver weg. Aan de noordzijde wordt de verbinding richting het dichte stedelijke weefsel gelegd via de Wantijzone. De buurten hier zijn veel minder groen en ook het contact 'naar buiten' is niet altijd vanzelfsprekend. Verder westwaarts wordt het eiland steeds harder en krijgen bedrijventerreinen en infrastructuur de overhand. De woonbuurten in het zuidwesten zijn wel weer groen van opzet, maar de kwaliteit van het groen is niet altijd goed. Direct achter de A16 laat de woonkwaliteit zeker te wensen over. De 19e -eeuwse schil en het historische centrum is compact met een heel eigen groenstructuur die kwalitatief weer beter van niveau is. In het midden van het eiland bevindt zich de Dordwijkzone die weliswaar vanuit de lucht als een continue groene structuur oogt, maar op maaiveld ongastvrij is en wordt doorsneden door infrastructuur en private hekken.

Deze visie concentreert zich op de groenblauwe structuren op het schaalniveau van het eiland. Juist omdat een evenwichtige verdeling tussen oost en west ontbreekt kunnen de cultuurhistorische landschapsstructuren mét de Dordwijkzone als klimaatbuffer zorgen voor de verbinding tussen regio en buurt. De visie is opgebouwd uit drie principes:

Allereerst moet groen vanzelfsprekend deel uitmaken van onze stedelijke leefomgeving. We streven naar een groen en waterrijk netwerk van de eigen voordeur via groenblauwe structuren (parken, hoven, singels, etc.) naar het buitengebied en de Biesbosch.

Ten tweede wordt het eiland steeds verder voorzien van een zeer fijnmazig netwerk van fietspaden en ander langzaam verkeer. Daarbij is er sprake van een mix van snelle functionele doorgaande routes en ontspannen recreatieve routes die samen een maaswijdte van maximaal 400 meter hebben. Daarmee is er altijd een veilige comfortabele route in de buurt en is er tevens ook een keuze uit verschillende typen routes.

Ten derde vormen een drietal recreatieve knooppunten aan de rand van de stad een poort naar het buitengebied. Het zijn plekken waar meerdere recreatieve voorzieningen zijn geconcentreerd en die

dienen als overstappunten, die goed bereikbaar zijn voor verschillende vervoersvormen en die een eigen karakteristiek hebben die zich in het landschap en programma ter plekke manifesteert. Daarmee wordt een brede groep mensen aangesproken en worden zij allen gestimuleerd om gezond gebruik te maken van het buitengebied. (de drie ambities zijn verbeeld in de drie schema's op deze pagina)

In de visiekaart op de volgende pagina's zijn de vier hoofdstructuren leesbaar:

- Het Getijdenlandschap dat de rijke randen van het Eiland vormt
- De historische Dijklinten waaruit het eiland in ringen is opgebouwd
- Het Killenlandschap dat zich nu vooral manifesteert als grillige (binnendijkse) waterlopen
- De Dordtwijkzone die opnieuw wordt uitgevonden als centraal park en klimaatbuffer

Daarbij zijn er vier thema's waarop de groenblauwe visie is gestoeld: gezonde leefomgeving, biodiversiteit, klimaatadaptatie en cultuurhistorie. Deze vier thema's werken we eerst uit alvorens we dieper ingaan op de verschillende groenblauwe hoofdstructuren.

Groen is altijd dichtbij

Een verfijnd fietsnetwerk over het gehele eiland

Via drie recreatieknooppunten snel in het buitengebied

Positie in de regio

de Visiekaart

deze visiekaart is in grootformaat meegeleverd

Legenda
Infraberm
Sportveld
Volkstuin
Speeltuin
School
Historische relict
Griend heuvel
Boerderij
Verblijfsplek
Recreatief uitzichtpunt
Brug
Fauna passage
Treinstation/ bestaand - nieuw
Waterbus / Watertaxi halte
Park & Ride
Deelfietsen - Nextbike
Hoofdfietsroute
Fietspadennet onderliggend
Wandelpad
Kanoroute
Struinpad
Natura 2000 grens
Bebouwd gebied
Bos
Moeraszone
Recreatief groen
Agrarisch gebied
Bomen
Binnendijks water
Buitendijks water
Harde kade
Hoofdwegen / Snelweg
Spoorlijn
Activiteiten
Natuurspeeltuin
Lokale speeltuin
Stadsboerderij
Picknickzone
Buitensporten
Wandelen
Informatiecentrum
Jachthaven
Kanoën
Vogelspotplek
Café / horeca
Hondenuitlaatgebied
Museum
Dagrecreatiegebied
Zwemmen
Manege
Scouting
Camping
Strand
Aanmeersteiger
Golfterrein
Sterren kijken
Watersport
Visvangst
Markt
Boomgaard
1km
N
Groenblauwe Structuren
regio
Natuurlijk getijdenlandschap
Industrieel getijdenlandschap / Havenkades en getijdeparken
Historische binnenstad
eiland
Dijklinten
Killen
Het Wantij
Dordwijkzone
Reelijnen
Binnenhoven
Buitenplaatsen
Monumentale boomstructuren
Parel polder de Biesbosch
wijk
Wijkpark
Buurtgroen

4.1 het GroenBlauw Eiland is GEZOND

Een gezond eiland zet aan tot bewegen, spelen, elkaar ontmoeten en de natuur beleven en maakt dit bereikbaar, toegankelijk en aantrekkelijk voor alle inwoners. Groenblauwe structuren helpen hierbij door het aanbieden van attractieve, koele routes voor voetgangers en vooral fietsers. Daarvoor is het van belang dat deze routes fijnmazig zijn (maaswijdte niet meer dan 400 meter), comfortabel en veilig zijn, barrières worden geslecht (N3, het spoor en de A16), en dat er voorzieningen aan de routes gelegen zijn zoals OV-haltes, scholen, sport- en spelvoorzieningen en een scala aan recreatieve punten.

Het bestaande netwerk mag hiervoor worden uitgebreid met extra routes (bijvoorbeeld over de dijklinten, zie hoofdstuk 5.2), een betere connectie met OV-haltes (zoals de hub bij het Leerpark) en duidelijke recreatieknooppunten naar het buitengebied (Louisa- en Cannemanspolder, dagrecreatieterrein in de Bovenpolder en verbetering van de Merwelanden).

Het openbaar maken van de sportparken en het sportiever maken van de openbare ruimte verdient hierbij extra aandacht. We streven daarbij naar 5% van het netto woongebied als speel- en beweegplekken voor alle leeftijden. Daarbij wordt ook ingezet op het vergroenen van de Dordtse schoolpleinen omdat dit plekken zijn waar alle kinderen dagelijks komen en die een voorbeeldfunctie hebben in de wijk.

Legenda

- Nieuw recreatie knooppunt
- Nieuwe netwerk hub en connectie
- Treinstation bestaand
- Treinstation nieuw
- Waterbus halte
- P+R Park & Ride
- Deelfietsen - Nextbike
- Hoofd fietsroute / Gezonde route
- Onderliggend fietsnetwerk / Functionele fietsroute
- Missing link
- Wandelroute
- Kanoroute
- Waterbus route
- School
- Recreatieve plek
- Struinpad
- Natuurspeeltuin
- Lokale speeltuin
- Stadsboerderij
- Picknickzone
- Buitensport
- Wandelen
- Informatiecentrum
- Jachthaven
- Kanoën
- Vogelspotplek
- Café / horeca
- Hondenuitlaatgebied
- Museum
- Dagrecreatiegebied
- Zwemmen
- Manege
- Scouting
- Camping
- Strand
- Aanmeersteiger
- Golfterrein
- Sterren kijken
- WatersportScouting
- Visplek
- Kazemat

4.2 het GroenBlauw Eiland is BIODIVERS

Principedoorsnede van de biotopen en habitats op het Eiland van Dordrecht

Legenda

De landschappelijke elementen voortgekomen uit de *combinatie van natuurlijke krachten en menselijk ingrijpen*; de cultuurhistorie biedt een groot scala aan biotopen om een rijk faunaleven te faciliteren. Het nationaal park de Biesbosch vormt een groot leefgebied met zoetwater getijdenatuur waarin een vrij complete voedselketen van dieren aanwezig is. Zowel in en rond het water als op het land en in de boomkronen. Biodiversiteit in de stedelijke omgeving kan worden gestimuleerd door het waarborgen van diversiteit, voldoende groot oppervlak en verbondenheid van het stedelijk groen, zowel in de openbare buitenruimte als in privaat groen; tuinen, hofjes en andere beplanting. Daarvoor zijn verschillende ecologische structuren beschikbaar:

Ten eerste het getijdenlandschap dat rondom het eiland ligt en via het Wantij tot aan het historische stadscentrum reikt. Ook de harde kademuren spelen hierin een (bescheiden) rol evenals de mogelijkheid om natuurinclusief te bouwen. Binnendijks is het netwerk van open water van belang en dan met name zachte natuurvriendelijke oevers. De Killen spelen hierin een grote rol en de mogelijkheid om hier meer oevers te verzachten verdient aandacht, evenals de verbindingen van het water met oevers, onder de infrastructuur barrières N3, spoor en A16.

Complementair hieraan op het land zijn de continue structuren van bomen (doorgaande boomkroon lijnen) en dichter bij de grond de dijklinten en bermen van infrastructuur. Daarbij vormen de dijken doorgaande lijnen op kleigrond en de infrastructuur doorgaande lijnen op zandige ondergrond. Hiermee worden verschillende soorten bediend die het gehele eiland over kunnen migreren (insecten, vlinders, kleine vogels).

Dezelfde functie hebben de boomkronen, maar dan weer voor andere doelsoorten (zoals verschillende soorten vleermuizen). De bomen hebben nog een extra functie als ze tot (kleine) bospercelen uitgroeien zoals in recreatiebossen, stadsparken, begraafplaatsen en landgoederen. Met name deze laatsten zijn weer interessant omdat hier zeer oude bomen staan die weer aantrekkelijk zijn voor bepaalde vogels zoals de uil. De boomrijke gebieden die grenzen aan open polders zijn weer interessant als ‘uitvalsbasis voor de jacht’ voor roofvogels.

Kort gesteld is het zaak om zoveel mogelijk continuïteiten te creëren over het eiland, zowel voor water met natuurvriendelijke oevers, voor boomkronen en voor dijklichamen. Daarnaast is het aanplanten van meer bomen/bos gunstig zeker in samenhang met het open houden van aangrenzende poldergebieden. Op de volgende pagina’s staan de verschillende dieren opgesomd die bij elke biotoop kunnen worden aangetroffen. De icoonsoorten zijn daarin omlijnd. Deze soorten zijn als het ware indicatoren voor de kwaliteit van de natuur. Als het goed gaat met deze soorten, dan profiteren daar ook veel andere soorten van mee. De zonering en faunalijst is gebaseerd op een inventarisatie die reeds aanwezig was en die is geactualiseerd door Bureau Stadsnatuur.

binnendijks water / zachte oevers	open gebied	struiken	boomkronen	infra bermen (zand)	dijk bermen (klei)	buitendijks getijdenlandschap / zachte oevers	harde oevers

Principedoorsnede van de biotopen en habitats op het Eiland van Dordrecht met bijbehorende fauna*

Binnendijks water	Zachte oevers	Open gebied	Struiken	Boomkronen
Leefgebied oevers		**Polders**	**Bossen, parken, landgoederen - lanen en lange lijnen**	

Waterhoen
Krakeend
Kleine karekiet
Blauwe reiger
Oranjetipje
Bittervoorn
Diverse muizen
Baars
Snoek
Paling
Glassnijder (libellen)
Juffers

Wilde bij
Grote modderkruiper
Argus vlinder

Merel
Huismus
Huitduif
Kauw
Ekster
Spreeuw
Icarusblauwtje
Zwartsprietdikkopje
Bruine pinkhaan
Weidehommel (diverse hommels)
Haas
Zandhommel

Winterkoning
Heggenmus
Houtpantserjuffer
Egel
Zanglijster
Struiksprinkhaan

Op landgoed relicten:
Rosse vleermuis (vleermuizen)
Boom-klever
Steenuil

Merel
Huismus
Turkse tortel
Huitduif
Kauw
Ekster
Tijiftjaf
Vink
Zwartkop
Grote bonte specht
Egel
Ringslang
Waterjuffers

Infrabermen (zand)	Dijkbermen (klei)	Zachte oevers	Harde oevers	Bebouwing
Bermen		**Buitendijks getijdenlandschap**	**Stenige omgeving**	

Icoonsoorten provincie Zuid Holland

** Deze faunalijst en zonering is samengesteld in samenwerking met Bureau Stadsnatuur*

4.3 het GroenBlauw Eiland is KLIMAATADAPTIEF

Klimaatadaptatie betreft het tegengaan van wateroverlast, droogte en hittestress door blauwgroene maatregelen te nemen die de negatieve gevolgen proberen een plaats te geven, waardoor ze zo weinig mogelijk overlast veroorzaken. Daarvoor besteden we aandacht aan het watersysteem op het eiland en de bomenstructuren.

Het verbeteren van het watersysteem op het eiland gaat over extra watercirculatie en het maken van meer open water binnendijks. De watercirculatie wordt op korte termijn verbeterd door de invoering van de zogenaamde Waterkraan. Deze maatregel van het waterschap neemt water in vanuit de Nieuwe Merwede, zuivert deze in de Nieuwe Dordtse Biesbosch en stelt dit schone water beschikbaar aan de landbouw en natuur. Om het ook voor het stedelijk water beschikbaar te stellen moet het water over de Zeedijk geheveld worden verder het eiland in. Naast deze maatregel is het interessant om ook in de andere twee compartimenten dit schone water te laten circuleren. Hoe dit over het eiland kan worden gebracht in relatie tot de bestaande polderpeilen is in het kaartbeeld op de pagina hiernaast uitgewerkt.

Extra aandacht geven we aan de Dordwijkzone. De Waterkraan zou hier ook verder in het hart van het eiland kunnen worden gebracht door een combinatie te maken van bredere waterlopen, natuurvriendelijke oevers en begeleidende boomstructuren. De Dordwijkzone wordt hiermee een soort klimaatbuffer die alle klimaatambities verenigt.

Ten aanzien van de wateroverlast is het zaak om op meerdere plaatsen op het eiland ruimte te zoeken voor extra open water omdat vanwege de overwegend kleiige bodem, infiltratie op het eiland moeizaam is en een te veel aan water al snel zal moeten worden afgevoerd en uitgepompt. Dit is een kwetsbaar systeem en ook gevoelig voor droogte. Daarom is het maken van extra open water en het aanplanten van bomen met lokaal ook bodemverbetering aan te raden.

Er is beperkte mogelijkheid voor infiltratie door de kleibodem en een hoge grondwaterstand

Meer verbonden water + bomenstructuren versterken. Lokale verbetering van ondergrond kan infiltratie vergroten en water vasthouden.

Bomenstructuren

Het verbeteren van de bomenstructuren betreft positie en soortkeuzen. Op het kaartbeeld hiernaast geven we aan hoe de bestaande hoofdstructuren kunnen worden versterkt en aangevuld. Deze structuren vallen veelal samen met het cultuurhistorisch netwerk van polderlijnen, lanen, killen en dijklinten (zie ook 4.4.). Daarbij kan de Dordwijkzone als klimaatbuffer verder worden versterkt door een behoorlijke boomaanplant. Aantallen bomen zijn niet uitgezocht, maar het betreft toch al snel enkele duizenden nieuwe bomen de komende jaren.

Bij de keuze van bomen is biodiversiteit en klimaatbestendigheid de leidraad, niet de oorspronkelijke herkomst. We kiezen in de toekomst voor het vergroten van biodiversiteit en voor een variatie in inheemse soorten en soorten die zich nu thuis voelen in het gebied tot aan de lijn Lyon-Bordeaux. Daarmee versterken we de lokale biodiversiteit en maken we een langzame aanpassing aan de klimaatverandering mogelijk. Ook wordt het totale bomenbestand meer robuust voor ziekten zoals de Essentaksterfte die bijna 10.000 bomen heeft getroffen.

Van Monoculturen naar Polyculturen

Streefbeeld toekomst

4.4 het GroenBlauw Eiland is CULTUURHISTORISCH

RIJK

Op het eiland is de cultuurhistorie nog volop aanwezig. Het meest bekend is de historische binnenstad die wordt gekoesterd. Er is echter veel meer cultuurhistorie aanwezig en deze is veelal verbonden met landschappelijke (groenblauwe) structuren.

Wat direct in het oog springt op de kaart zijn de dijklinten die in opeenvolgende perioden het eiland steeds groter hebben gemaakt op gewonnen water. Deze linten zijn ten dele nog goed terug te vinden en kunnen als groene fietsstructuur worden verstevigd (uitwerking zie 5.2). Buiten het dijkenlandschap lagen getijdenkreken die droogvallende platen doorsneden. Een aantal van deze zogenaamde Killen is binnendijks nog terug te vinden op het eiland, met name aan de zuidwest zijde. Ook hier is het de moeite waard om deze waterstructuren te versterken samen met fiets- en wandelpaden. Verder zijn er een aantal lange lijnen op het eiland terug te vinden die als meetassen voor de landaanwinning werden uitgezet; de zogenaamde Reelijnen*.

Op de onderstaande kaart uit 1673 zijn de dijkringen die vanuit een groene gordel rond de historische binnenstad lopen duidelijk zichtbaar. Ze verbinden de buitenplaatsen op het eiland. In de zuidwest zijde zijn de Killen zichtbaar, deels nog verbonden met het getijdenlandschap. En ook de Reelijnen zijn hierop te zien. Het beleefbaar maken van deze structuren versterkt de identiteit van het eiland van Dordrecht en is direct te combineren met het verstevigen van groenblauwe structuren.

In de binnenstad en 19e eeuwse schil zijn relicten te vinden van tuinen en lusthoven naast groene ruimtes die oorspronkelijk onderdeel uit maakten van het kleinschalig agrarisch landschap binnen en net buiten de stadsmuren. Verspreid over het eiland zijn er buitenplaatsen te vinden die oorspronkelijk ‘op een dagmars afstand van de stad’ lagen. De buitenplaatsen zijn direct verbonden met de inpoldering van het Eiland van Dordrecht en cultuurhistorisch van groot belang. Daarnaast zijn het (deels beperkt toegankelijke) groene oases die bijdragen aan de groenstructuur van de stad. Hier zijn de oudste bomen van het eiland te vinden die een waardevolle biotoop op zich zelf vormen voor vele organismen. De strategie hier betreft vooral het koesteren en behouden van deze plekken op het eiland. Er zou nagedacht kunnen worden over het stichten van nieuwe buitenplaatsen in de toekomst.

Het consolideren is tot slot ook van toepassing op de provinciale parel Polder de Biesbosch. De drooglegging van Polder de Biesbosch (1926) heeft een bijzondere ruimtelijke structuur waar een grootschalige blokverkaveling en rechtlijnig wegenstelsel samengaan met oude, grillige kreken. Het diende als voorbeeld voor de Zuiderzeewerken. De schaarse bebouwing ligt centraal in de polder, op het kruispunt van wegen en waterlopen, en verspreid langs de randen. Opvallend zijn de bomenrijen langs wegen en dijken.

het Eiland van Dordrecht 1673

** Een ree is een rechte grenslijn. Tegenwoordig noemen we het rooilijn. Het woord rooilijn heeft wellicht te maken met een oude betekenis van rooi dat afkomstig is uit het Oudfranse roie (streep). Een raai is een in het water uitgezette lijn. In de Middeleeuwen had je een college van beëdigde ree-trekkers. Dat waren mensen die de reelijn trokken. Achter die grenslijn werden dan huizen gebouwd. De ree in het Dordtse geval is de oude rechte grenslijn tussen Ter Merwe aan de ene kant (van het Huis ter Merwe) en Dubbeldam aan de andere kant. De Reeweg Oost is de weg die daar zijn naam aan te danken heeft.*

5. de GroenBlauwe strategieën

1. GETIJDENPARK vergroten

2. DIJKLINTEN versterken

3. KILLEN versterken

4. DORDWIJKPARK maken

5.1 GETIJDENPARK vergroten

Interventies samengevat:

- ***Versterken van de rijke rand van het eiland***
- ***Fysiek vergroten van het getijdenmilieu en ecologie***
- ***Toegankelijkheid vergroten: poorten - paden - plekken***
- ***Meer recreatievoorzieningen - vooral in en aan het Wantij***
- ***Zoekruimte voor uitbreiding van woningenbestand***

het Wantij:
meer getijdenmilieu
meer voorzieningen
meer activiteiten
meer woonmilieus

Het Eiland van Dordrecht wordt omgeven door het zoetwater getijdenlandschap. Aan de oost- en zuidzijde is dit zeer manifest in de vorm van de Biesbosch, maar ook aan de 'hardere' kanten van het eiland is het getij ervaarbaar. Dat gaan we versterken, want juist deze rijke rand van het getijdenlandschap definieert het Eiland van Dordrecht in al haar rijkdom; hier wordt contact gemaakt met het alom aanwezige water, hier huist een rijke ecologische diversiteit, hier kan worden gerecreëerd op, aan en in het water.

Het Wantij is momenteel een van de meest succesvolle groenblauwe structuren van het Eiland. Op een zonnige dag puilen de oevers en het water uit met recreërende Dordtenaren. Het is interessant om deze zone verder te vergroten en recreatief beter te verbinden met de Biesbosch. Rijkswaterstaat zoekt op het Eiland naar 57 ha zoetwatergetijdennatuur.

Relevante vragen daarbij zijn: Waar is er ruimte voor deze getijdennatuur en hoe kan dit als getijdepark ook ten goede komen aan de stadsbewoners? Op welke wijze kan er voor gezorgd worden dat de getijdennatuur beleefd en ervaren kan worden? Het betreft hierbij niet alleen plekken voor uitbreiding, maar ook voor verbetering van de (recreatieve) beleving van het getij.

Directe projectaanleidingen zijn er in combinatie met de verdere verdichting van Staart West, de oevers van het Wantij verruimen zowel aan noord als zuidzijde. Daarbij kan de zuidzijde een bijzondere transformatie krijgen waarbij het verzakkende Wantijpark wordt getransformeerd in een getijdepark in combinatie met een verdere verdichting van getijde-gerelateerde woonmilieus (zoals plan Tij – met extra variatie in dichtheden) en nieuwe recreatieve mogelijkheden zoals een drijvend zwembad in combinatie met het recreatief cluster aan de Lijnbaan.

referenties bestaande woonmilieus (linksboven, plan Tij Dordrecht) en mogelijke woonmilieus (linksonder, Hammarby Sjöstad Stockholm) in een getijdenpark, plus het geplande getijdenpark aan de Beneden Merwede (rechts, impressie gemeente Dordrecht)

Verder oostwaarts kan op de Kop van het land een bestemming met horeca en uitzichtpunt worden gemaakt van bijvoorbeeld het hout van de bomen die gekapt moeten worden (Essen). Daarnaast kan hier de wildgroei aan borden worden opgeschoond, zodat het landschap weer beter zichtbaar wordt. De eerste actie daarin zou kunnen zijn om het bord “verboden toegang” bij het pad naar de Noord-Bovenpolder weg te halen.

Op het eiland van Dordrecht groeien tientallen soorten en variëteiten wilgen. Een Wilgenarboretum langs het Wantij maakt deze soortenrijkdom ook beleefbaar. Ook in de activiteitensfeer zou er kunnen worden ingegrepen. Dordrecht kent op dit moment allerlei sportieve activiteiten die een relatie met water hebben. Voeg deze activiteiten samen onder het jaarlijkse evenement ‘De Watergames’.

Verder kan de geschiedenis beleefbaar worden gemaakt door het toevoegen van een verhalenlijn langs ‘Het Wantij’. Van de Kop van het land naar de kop van het Staart. Met deze ingrepen krijgt het Wantij nog meer de natuur- en belevingswaarde van het Nationaal Park de Biesbosch, tot in het hart van de stad Dordrecht.

resultaten workshop 22 oktober 2019

het Wantij en de primaire kering

In meer algemene zin kan er langs het Wantij gezocht worden om een aantal structurele verbeteringen aan te brengen die zowel de natuurwaarden als de gebruikswaarden vergroten. De oevers kunnen worden verzacht met ondiepe milieus en mét meer voorzieningen om de toegankelijkheid voor recreanten te vergroten. De primaire kering aan het Wantij kan meer als een actieve dijk worden ingericht met voorzieningen voor recreatie en sport (zoals bootcamp), terwijl tegelijkertijd een verruiging van het dijklichaam meer kansen voor ecologie creëert en een betere overgang naar een natuurvriendelijke oever.

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Voorstel toekomstig profiel

de Staart - Dordrechtse Biesbosch: Recreatieknoopunten + paden + plekken om te rusten

Kansen zijn er ook op de Staart (Dordrechtse Biesbosch), maar dan in combinatie met beter ontsloten natuurrecreatie. Hier kunnen enkele polders verder worden 'vernatuurlijkt' door het getij verder toe te laten. Het gaat hier om het verzachten van de oevers (waar ze nu nog hard zijn) en het vernatten van de Otterpolder, mogelijk in combinatie met een agrarische functie. Dit in combinatie met een betere wandelpadenstructuur en een duidelijke entree (waar voorzieningen zijn geclusterd en recreanten zaken kunnen huren zoals kano's, fietsen en een wandelkaart.

Idealiter zou dit gecombineerd worden met een nieuw treinstationnetje aan de Baanhoekweg ter hoogte van het waterwingebied. Dit station Biesbosch kan als toegangspoort tot het Nationale Park dienen. Een snellere actie zou het kwalitatief verbeteren van het station Stadspolder kunnen zijn tot een 'buitenpoort' met voorzieningen zoals fietsverhuur en routeinformatie.

Aan de westkant van het eiland, aan de Dordtsche Kil kan het getijdenmilieu beter bereikbaar worden gemaakt met bescheiden fysieke interventies zoals mooie uitkijkpunten aan de Nieuwe Merwede. Dit zal de werkomgeving verbeteren en werknemers uitnodigen om een ommetje te wandelen in de lunchpauze.

Aan de zuid en westzijde is het zaak om een goede continue fietsroute aan te bieden die zicht biedt op het water en getijdemilieu. Deze route moet ook langs en door de haven worden gecontinueerd. Het bestaande plan om tussen de meubelboulevard aan de A16 en de Wilhelminahaven, een 'groen fietspad' te situeren is hiervan een goed voorbeeld.

resultaten workshop 22 oktober 2019

referenties paden en plekken
Observatorium en River Art (onder),
Uitkijkposten in het landschap in Noorwegen (midden)

5.2 DIJKLINTEN versterken

Karakterschets van de verschillende dijklinten van het Eiland

Interventies samengevat:

- ***Herkenbaarheid en continuïteit dijklinten verbeteren***
- ***Verscheidenheid kenmerken van de dijklinten versterken***
- ***Voorrang voor de fiets, de auto is te gast***
- ***Ontharden van de dijklinten + meer bomen toevoegen***
- ***Bescheiden ruimte voor verdichting woningenbestand***

Dijklinten inrichten als langzaam verkeerstructuren, de auto is te gast

Het Eiland van Dordrecht is gradueel opgebouwd uit verschillende dijkringen die in de loop der tijd het eiland steeds verder hebben gevormd. Deze gordel van dijklinten is zeer karakteristiek en nog goed op de kaart van het eiland te traceren. Op ooghoogte zijn de dijklinten meer verbrokkeld, maar eveneens in verschillende mate wel degelijk te traceren. De dijklinten kunnen een belangrijke rol vervullen in het verder verankeren van een robuust groenblauw netwerk op het eiland. Het waarom ligt niet slechts in het ophalen van de cultuurhistorie. Deze dijklinten hebben voor het overgrote merendeel geen waterkerende functie meer en vormen nu een fijnmazige structuur die oost-west over het eiland loopt en waardoor ze ook verbindend kunnen zijn als groenblauwe structuur: als ecologische verbinding, als recreatieve verbinding, als publiek domein, als fijne en gezonde langzaam verkeersroute.

We onderscheiden vier dijklinten binnen de primaire kering die het eiland beschermt:

- de Fietsdijk (Groenedijk – Oranjelaan - Krommedijk – Koeiendijk)
- het Romantische dijkje (Brouwersdijk – Hugo van Gijnweg – Campanula – Spirea – Oudendijk)
- de Voedseldijk (Zuidendijk)
- de Monumentale zeedijk (Wieldrechtse Zeedijk – Zeedijk)

De Primaire kering is als onderdeel van het getijdelandschap gezien en als zodanig is deze ‘actieve dijk’ in het vorige hoofdstuk onder ‘het Wantij’ aan bod gekomen. De Noordendijk is binnen die primaire kering een deel dat enige extra aandacht behoeft omdat deze een barrièrewerking heeft richting het Wantij en verder richting de historische binnenstad erg stenig en onaantrekkelijk wordt. Een mogelijk oplossing is om het bezoekend autoverkeer ter hoogte van de Lijnbaan af te vangen en de Noordendijk verder als fietsstraat in te richten waardoor er ruimte vrij komt voor een aantrekkelijke inrichting. Naar het Wantij toe zou de Noordendijk veel meer als onderdeel van de Dordtwijkzone kunnen worden beschouwd met daarin meer dwarsverbindingen opgenomen (zie 5.4)

De uitwerking van de vier cultuurhistorische dijklinten is er op gericht dat de dijklinten een functie krijgen voor aanwonenden, andere Dordtenaren, natuur, recreatie, kleinschalige bedrijvigheid en verdichting met nieuwe woningbouw. Belangrijk is hierbij dat de linten hoofdzakelijk als langzaam-verkeersroute worden ingezet en dat de plek van de automobilist veel bescheidener wordt vormgegeven. We werken ieder van de vier dijklinten verder uit.

Referentiebeelden voor de dijklinten (Felixx): Het landelijke dijklint (links) en het dijklint als collectieve buitenruimte (rechts).

de Fietsdijk

Groenedijk – Oranjelaan - Krommedijk – Koeiendijk

De ‘Fietsdijk’ is de oudste structuur en niet tot nauwelijks meer zichtbaar als dijkprofiel. Ook de continuïteit van de structuur laat ernstig te wensen over. Dit laatste is echter wel interessant, met name voor fietsverkeer kan een verbinding door het sportpark Krommedijk óver de N3 als alternatief voor verbreding van de geplande fietsroute onder de provinciale weg worden ingezet. Daar is nu becijferd dat het verbeteren van het fietspad 8 miljoen euro gaat kosten, terwijl dit als suboptimale situatie wordt erkend. Interessanter lijkt het om op een meer iconische verbinding in te zetten waarbij er naast het herwaarderen van het dijklint ook wordt ingezet op het meer openbaar maken van het Sportpark Krommedijk.

Daarnaast is het interessant om een graduele transformatie van de dijkruimte in te zetten waarbij meer nadruk op verblijfskwaliteit ligt met ruimte voor een continue bomenstructuur, een comfortabel fietspad en ruimte voor programmatische differentiatie en (bescheiden) verdichting.

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Continue fietsroute aanleggen, de auto is te gast

Versterken continue bomenstructuur

Vergroten van diversiteit programma aan dijklint

Voorstel toekomstig profiel

Ontharden ter plaatse van voormalige bermen

Dijklint als gedeeld publiek verblijfsgebied

het Romantische dijkje

Brouwersdijk – Hugo van Gijnweg – Campanula – Spirea – Oudendijk

Het 'Romantische dijkje' is ten oosten van de N3 nog vrijwel volledig intact als Oudendijk en ten westen herkenbaar in de straatnamen. Het mooie aan dit dijklint is dat ze verschillende parkruimtes op het eiland met elkaar verbindt en zo als recreatieve route veel betekenis kan krijgen. Een continuering van het dijkprofiel is minder belangrijk dan de continuering van een robuuste groenstructuur. Die robuuste groenstructuur ontbreekt nu nog op plaatsen zoals bij de spoorlijn en N3, ook de Oudendijk langs Sterrenburg en het eerste deel in Dubbeldam heeft momenteel meer bebouwing dan groen.

De dijk zelf zou een gevarieerde 'groene invulling' kunnen krijgen. Verdichting lijkt met name aan de westzijde van de N3 interessant. Het continu en herkenbaar maken van de Brouwersdijk (nu een straat) / Weeskinderendijk tot aan de Oude Maas zou hier de opgave zijn gezien de verregaande verdichting van het Maasterras. De route zou dan verknoopt kunnen worden aan een getijdepark en verdichtingslocatie bij de Handelskade.

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Dijk als ontspannen wandelroute die parken verbindt

Verbeteren verbindingen met omliggende parkruimtes

Verdichting woningbestand op
enkele gerichte plekken
natuurinclusief bouwen

Voorstel toekomstig profiel

Continue fietsroute (niet altijd op dijklichaam)
de auto is te gast

Verruigen van dijklichaamen aanwezige oevers

de Voedseldijk

Zuidendijk

De ‘Voedseldijk’ is als Zuidendijk op het gehele eiland nog grotendeels te volgen. Met zijn dijkhuizen en bescheiden verkeersfunctie is deze dijk zeer geschikt als LAW-wandelpad en fietspad over het eiland. Autoverkeer blijf daarbij beperkt tot bestemmingsverkeer. Dit vraagt extra aandacht daar waar de Copernicusweg op de Zuidendijk aansluit. De scheiding tussen separaat autoverkeer en een autoluwe dijk dient in de toekomst ook richting oostzijde te worden voortgezet. Ook een goede continuïteit van de fietsroute tussen Krispijn en Wielwijk met de Laan de VN als barrière is een aandachtspunt.

Inzet is een zo veel mogelijk ‘vrij dijkprofiel’ met natuurvriendelijke watergangen, continue boomstructuur (niet persé in regelmatige bomenrijen, maar eerder gerelateerd aan het water) en een comfortabel fietspad. Thematisch is het interessant om deze dijk te voorzien van eetbare beplanting, met name vrucht- en notendragende bomen.

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Doorzetten splitsing doorgaand autoverkeer - oostzijde

Bescheiden verdichting aan het dijklint

Eetbare beplanting op het lint

Voorstel toekomstig profiel

Verruigen van de bermen en oevers, continue & herkenbaar

Koesteren continuïteit dijkprofiel
met voorrang voor langzaam verkeer, de auto is te gast

de Monumentale oude Zeedijk

Wieldrechtse Zeedijk – Zeedijk

De monumentale oude Zeedijk is als dijkstructuur nog geheel intact en herkenbaar. Deze dijk vormt ook de harde scheiding tussen het bebouwde deel van het eiland en het onbebouwde zuidelijke deel (met uitzondering van de Dordtse Kil IV ten westen van de A16). Als recreatieve verbinding en ecologische structuur heeft dit lint veel waarde. Het is de moeite waard om de gehele dijk als stevige bomenstructuur verder te versterken (voortzetting van de karakteristieke dubbele bomenrij) en haar monumentale karakter te benadrukken.

De Zeedijk met imposante dubbele bomenrij

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Versterken continue dubbele bomenstructuur

Aanleg informele paden
naar recreatiegebied

Voorstel toekomstig profiel

Verruigen van dijklichaam en aanwezige oevers

Koesteren continuïteit dijkprofiel
met voorrang voor langzaam verkeer, de auto ontmoedigen

5.3 KILLEN versterken

Interventies samengevat:

- ***Herkenbaarheid en continuïteit (voormalige) Killen verbeteren***
- ***Fietsroutes toevoegen, netwerk verfijnen***
- ***Verruimen en verruigen oevers***
- ***Aanwezige waterlopen beter verbinden, fixen van 'missing links'***
- ***Westelijk gelegen werklandschappen beter aantakken op het woongebied en de Dordtsche Kil***
- ***Bescheiden ruimte voor verdichting woningenbestand (en eventuele toekomstige herstructurering) benutten om meer voorkanten aan het water te organiseren***

De Killen zijn de oorspronkelijke getijdenkreken van Dordrecht die ten zuidwesten, buiten de omdijkte landaanwinningen, ontstonden door de beweging van het water en sedimentatie. Hiervan zijn er nog steeds een aantal herkenbaar in het zuidwestelijk deel van het Eiland. Ook de reeks werklandschappen aan de westzijde van de snelweg dragen deze naam, al zijn de oorspronkelijke Killen hier nauwelijks meer herkenbaar in hun oorspronkelijke ligging. Daarnaast zijn de Killen ook geen getijdekreken meer, want allen binnendijks gelegen. Daarmee is het vooral de ligging en grillige vorm van het water die nog herinnert aan de oorspronkelijke landschappelijke betekenis.

Als ecologische en recreatieve groenstructuur voorzien de Killen in een fijne dooradering van het stedelijk gebied op het zuidwestelijke deel van eiland. Hier en daar kan een voetpad gecontinueerd worden en op plekken waar het water van de Killen verbreedt, kan een zachtere oever worden aangelegd. De Killen hebben momenteel overwegend een harde beschoeiing wat ze ecologisch minder interessant maakt voor een rijk waterleven.

We zien dat killen zijn opgenomen in het stedelijk weefsel van de wijk Sterrenburg met voetpaden erlangs. Bij mogelijke herstructurering binnen de wijk zou het interessant zijn de woningen en/of voorzieningen met de voorzijdes te richten aan de kil. Woningen zijn nu veelal gebouwd met achterkanten naar de watergangen.

De fijne groenblauwe dooradering die ten oosten van de A16 is te vinden, zou verder moeten worden doorgezet aan de westzijde van de snelweg in de werkgebieden. Hier is de meeste winst te behalen in het verbeteren van de leefomgeving door de aanleg van groene wandelroutes door de werklandschappen (lunch-rondjes) die tot aan de dijk aan de Dordtsche Kil reiken. Niet overal zal het mogelijk zijn om ook water te introduceren, maar daarnaar moet wel worden gezocht.

Binnen de fijnmazige structuur van waterlopen is er één continue waterloop tussen de dijk aan de Dordtsche Kil tot aan de Wieldrechtse Zeedijk en die vanaf daar ook nog doorgaat als Bovenkil tot aan de primaire kering aan Dordtse Biesbosch. Het is de moeite waard om de Oostkil die zich in het zuidoostelijk woongebied manifesteert als royale groenblauwe ruimte, door te zetten richting het westen en ook nadrukkelijk te verbinden tussen woon- en werkgebieden. Wat in de ontwikkeling van woongebied Amstelwijck al is meegegeven in de randvoorwaarden. Als zuidelijke oost-west verbinding kan deze Kil van grote waarde zijn voor langzaam verkeer. Ze takt namelijk aan op belangrijke noord-zuid fietsroutes langs de A16, de N3 en in de toekomst ook de Dordtwijkzone. Ook als ecologische verbinding is deze Kil zeer interessant, waarbij de continuïteit van een royale waterconnectie aandacht verdient, met name onder de A16 door.

Bovenstaande voorstellen zijn verder uitgewerkt voor drie exemplarische Killen:

- De Kleine Oostkillen
- De Grote Kil
- De Westkillen

Karakterschets van de verschillende killen van het Eiland

de Kleine Oostkillen - ‘Wat ik wil is een stukje Kil’

ten oosten van de A16

Met behulp van bewoners die aan de Kil wonen (naar analogie van de geveltuin) kan een stukje Kil worden geadopteerd. De randen van de Killen moeten verzacht en ecologische vriendelijker gemaakt worden. Daarom is het voorstel om de beschoeiing te vervangen door dras-plaszones, oeverbegroeiing en flauwe taluds. Daarmee wordt de individuele achtertuin een onderdeel van de Kil. De start zou individueel kunnen worden gemaakt met hulp van (financiële) steun van de gemeente of het waterschap, met een extra beloning als er collectief acties worden ondernomen door bewoners.

resultaat workshop 22 oktober 2019

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Wandelroutes continue maken

Verruigen aanwezige oevers, waar mogelijk water verbreden

Transformatie achtertuinen in Kil-tuinen en terassen

Voorstel toekomstig profiel

Meer activiteiten op het water

de Grote Kil - van rivier tot rivier

ten oosten en westen van de A16

Het grote verhaal van de Killen is dat ze van rivier tot rivier lopen en daarmee voor zowel dieren als de mens een interessante verbinding vormen. De royale, grote Kil wordt ecologisch extra robuust gemaakt door deze relatief vrij van menselijke activiteiten te houden en juist de kleine Killen extra toegankelijk voor menselijke activiteit te maken. Ofwel: De grote kil is rustig en vol van natuur en biodiversiteit. De kleine killen zijn toegankelijk en vol met activiteiten (zie uitwerking kleine Oostkil).

resultaat workshop 22 oktober 2019

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Bescheiden ruimte voor verdichting woningenbestand om meer voorkanten aan het water te organiseren - Natuurinclusief bouwen

Aanliggende parkruimte benutten als klimaatbuffer

Verruigen oevers

Voorstel toekomstig profiel

Koesteren ruimte en continuïteit waterloop

Fietsroute continue maken - fixen 'missing links'

de Westkillen - ‘License to Kil’

ten westen van de A16 - werklandschappen

Op de werklandschappen wordt de waterproblematiek technisch opgelost (BREEAM checklist). De normen voor waterberging worden gerealiseerd met voorzieningen zoals gebouwde watertanks. Dit kost veel geld voor de ondernemer en zorgt niet voor ruimtelijke kwaliteit en biodiversiteit. Voorstel is om via het Parkmanagement een Kilfonds op te richten waar de ondernemers hun financiële bijdrage voor de wateropgave aan kunnen afdragen en waarmee met het gezamenlijke geld van meerdere ondernemers nieuw of extra water kan worden gegraven direct gekoppeld aan de Killen. Hiermee wordt de opgave ingelost en tevens gewerkt aan het vergoten en natuurvriendelijker maken van de Killen.

resultaat workshop 22 oktober 2019

Schematische weegave profiel van de huidige situatie

Werklandschappen vergroenen en verzachten - Natuurinclusief bouwen

Werklandschappen beter verbinden met waterlopen, mogelijk maken van lunchwandelingen

Vergoten continuïteit waterlopen

Verruigen aanwezige oevers en bermen A16

Voorstel toekomstig profiel

In plaats van individuele watertank, bijdragen aan gezamenlijke vergroting van de Killen

5.4 DORDWIJKPARK maken

Van gedeelde achterkant naar gezamenlijke voorkant

Interventies samengevat:

- ***Transformatie van bufferzone naar centraal gelegen park***
- ***Vergroten toegankelijkheid en doorwaadbaarheid voor voetgangers***
- ***Fietsnetwerk verder verfijnen en goed aantakken op OV-hubs***
- ***Vergroten van een continue groengebied met royale waterlopen en ruige oevers; het park als centrale klimaatbuffer***
- ***Slechten van de barrière N3 in het park***
- ***Sportvelden meer openbaar maken naar sportieve openbare ruimte***
- ***Grotere diversiteit aan parkgebruik + integreren van landbouwfunctie***
- ***Ruimte voor substantiële verdichting en uitbreiding woningenbestand benutten om voorkanten en adressen aan het park te maken***
- ***Op zoek naar een kenmerkende identiteit***

Een open Sportpark

Adressen aan het park

Dordwijk sportpark, impressie gemeente Dordrecht

Referentie wonen aan het park (Merrion square, Dublin)

De Dordwijkzone ligt prominent 'midden' over het eiland en vormde oorspronkelijk een groene bufferzone tussen Dordrecht en Dubbeldam. Daarom zijn hier allerlei functies terecht gekomen die normaliter in de periferie van de stad belanden zoals sportvelden en volkstuinen. Interessant genoeg is door de voortgaande verstedelijking een soort centraal sportpark aan het ontstaan waaromheen de stedelijke bebouwing ligt. Hierdoor ontstaat ook steeds meer de wens om van de Dordwijkzone een 'echt park' te maken waarin het landgoed Dordwijk een centrale positie inneemt.

Echter, ondanks dat de Dordwijkzone momenteel op de kaart zich als één continue groenzone laat lezen, is het gebied op ooghoogte versnipperd, discontinu en weinig herkenbaar. Ook de N3 die het gebied doorsnijdt en deels flankeert, helpt niet in de parkbeleving.

Er zijn vijf opgaven die verbonden zijn aan de transformatie van de Dordwijkzone naar een centraal Dordtwijkpark:

1. Creëren van continuïteiten en het slechten van barrières. Doorzetten van waterlopen, royale natuurvriendelijke oevers, goede fiets- en wandelroutes. Een directe link kan worden gelegd met de Waterkraan waarmee water van hoge kwaliteit het gebied in wordt gebracht dat via het Dordwijkpark in het hart van het eiland kan worden gebracht en verdeeld. Een combinatie met fiets- en wandelpaden ligt hierbij voor de hand. Het Dordwijkpark wordt veel beter bereikbaar en doorkruisbaar gemaakt met een dubbele structuur voor langzaamverkeer; een zogenoemde 'fietsladder'.

Het doel is om beweging te stimuleren en de verbindingen met de omgeving te verbeteren. Een deel van de fietsladder bestaat al, er ontbreekt echter een aantal belangrijke schakels. Een extra doelstelling is om deze fietsladder te combineren met een ecoverbinding over de volledige lengte van het bos. Dit is geslaagd als we de icoonsoort de egel hier kunnen faciliteren. In een zeer ambitieus scenario wordt de N3 verdiept in een open tunnel, waarvoor de grootste noord-zuid barrière wordt geslecht. Voor de beleving van een continue park zou dit zeer effectief zijn.

resultaten workshop 22 oktober 2019

Een groter continue centraal park waarbij de N3 verdiept wordt gelegd - plan van West 8

sportparken meer openbaar maken + openbare ruimte sportiever

resultaten workshop 22 oktober 2019

2. Creëren van extra groene ruimte en meer openbare toegankelijkheid. Hoewel het gebied op de kaart groen oogt, betreft het vaak ontoegankelijke sportfaciliteiten. Voor een centraal park zal het nodig zijn om bredere, openbaar toegankelijke parkzones te maken. Dat vraagt om het herstructureren van de sportvelden in meer compacte clusters, doorwaadbaar maken van deze clusters, het combineren van parkeervoorzieningen en dubbelgebruik multifunctioneel van faciliteiten door meerdere doelgroepen en verenigingen.

We zien daarbij mogelijkheden om het sportpark in het noordelijk deel compacter te maken en in het zuidelijk deel ruimte te zoeken voor uitbreiding, zodat het totale sportaanbod niet hoeft in te boeten. Ook kunnen er in het park meer nieuwe functies worden geïntroduceerd zoals een kinderboerderij. Kort gesteld moeten de sportvelden meer openbaar en de openbare ruimte sportiever worden ingericht.

3. Creëren van voorzijden aan het park en betere verbinding met de omliggende woongebieden. Een centraal park vraagt om bewoning van de randen zodat er adressen aan het park worden gemaakt. Hiermee kan naast een substantiële vergroening ook een stevige hoeveelheid van de toekomstige woningopgave een plek vinden in dit gebied (zie hoofdstuk 6). Zorgvuldigheid is daarbij gevraagd.

Met de introductie van een groot centraal park, maakt Dordrecht ook de sprong naar een meer stedelijke woonomgeving buiten het oude stadscentrum. Dit is niet alleen een inpassingsopgave van nieuwe bebouwing, maar ook een transformatie van het bestaande weefsel.

4. Het zuidoostelijk deel van de Dordwijkzone is nu in gebruik als akkerbouwgebied. In de transformatie naar een centraal Dordwijkpark zou deze landbouwfunctie opgenomen kunnen worden in het park in de vorm van kleinschalige kringlooplandbouw met een duidelijkere afzetmarkt in de stad. Te denken valt aan een oogstmarkt en andere events waardoor de landbouw (boeren) en de stad (burgers) weer een sterkere relatie krijgt. In het algemeen wordt er gestreefd naar een grotere programmatische diversiteit voor het Dordwijkpark.

5. Naast alle fysieke ingrepen is het van belang om te komen tot een herdefinitie van de Dordwijkzone als een centraal park met klimaatbuffer. Hiermee wordt nadrukkelijk een extra laag aan de cultuurhistorie van het eiland toegevoegd waarin de nieuwe betekenis van deze majeure groenblauwe structuur moet worden verankerd. Daarmee is het tevens een vraag naar de identiteit van het gebied. Dit zou kunnen worden geholpen door één majeure ingreep die het park een duidelijk karakter meegeeft.

Een idee dat is geopperd is om de gehele Dordwijkzone één groot bos te maken. In dit voorstel wordt het gebied overspoeld met 120.000 bomen: voor iedere Dordtenaar één nieuwe boom. Daarmee kan elke inwoner eigenaar worden van een stukje Dordwijkzone met behulp van haar/zijn eigen boom. Dat gebeurt in stapjes en daarbij kan Staats Bosbeheer (SBB) optreden als bomenmakelaar. Zij staan in contact met verschillende partijen die plekken zoeken om bomen te planten, Als de gemeente de Dordwijkzone hiervoor ter beschikking stelt, kan SBB de betreffende partijen bij elkaar brengen, de bomen leveren én zich ook eventueel bekommeren voor het beheer ervan.

resultaten workshop 22 oktober 2019

6. POTENTIEEL VOOR VERDICHTING

Tot slot maken we een globale verkenning van de mogelijke verdichting rondom de Groenblauwe structuren op het eiland. Daarbij hebben we drie verschillende dichtheden gehanteerd die we ieder hebben geprojecteerd op andere locaties aan de groenblauwe structuren:

- Lage dichtheden van 15 woningen per hectare. Dit zijn luxe huizen die we met name aan beide uiteinden van het Dordtwijkpark situeren; daar waar deze aan de noordzijde overgaat in het Wantij en aan de zuidzijde in de agrarische polders.
- Gemiddelde dichtheden van 30 woningen per hectare. Dit zijn geschakelde en rijtjeshuizen met een beperkte hoeveelheid appartementen. Deze zijn voornamelijk in de bestaande wijken gesitueerd in relatie tot dijklinten, killen en buurtparken.
- Hoge dichtheden van 60 woningen per hectare. Dit betreft voornamelijk gestapelde bouw met een relatief groot aantal appartementen. Deze zijn voornamelijk gesitueerd aan de randen van de grote groenblauwe structuren zoals het Dordtwijkpark en het Wantij

Bij elkaar geteld kunnen we op deze wijze na 2022, ruim 3300 extra woningen realiseren op het eiland tezamen met het versterken van de groenblauwe structuren.

Globale verkenning verdichting aan Groenblauwe structuren

Weergave van mogelijke extra woningbouwlocaties na 2022
De verschillende kleuren representeren verschillende dichtheden van woningbouw
(zie pagina hiernaast voor toelichting)
De zalmkleurige vlekken zijn reeds geplande uitbreidingslocaties (wonen en werken)
Deze zijn niet meegerekend in de telling van extra woningen

COLOFON EN BIJLAGEN

Colofon

Projectgroep gemeente Dordrecht

Ellen Kelder
Berry Gersonius
Marit Janse
Angela Verkerk
Annemarie Lammers
Irma Zanders
Oege Overing

Deze rapportage

Florian Boer	- De Urbanisten
Bas Koppers	- Natuurlijke zaken
Iulia Sirbu	- De Urbanisten
Zacharoula Loizou	- De Urbanisten
Timo Stevens	- De Urbanisten

Bijlagen

De Visiekaart	- Grootformaat poster bij deze rapportage
Verslag workshop 1	- Apart geleverd
Verslag workshop 2	- Apart geleverd
Verslagen keukentafelgesprekken 2	- Apart geleverd
Verslagen keukentafelgesprekken 3	- Apart geleverd

DE URBANISTEN

NATUURLIJKE ZAKEN

DORDRECHT

P
P